

Esparta i el final de la història

Per una simple casualitat o per un disseny, també casual i distret, dels déus antics, se m'han superposat aquests dies tres lectures de pes molt diferent: la d'uns articles sobre Hanna Arendt, la d'unes recents declaracions del tal Francis Fukuyama, i la de *Les noces de Cadmos i Harmonia* de Roberto Calasso. Pensar en Hannah Arendt és pensar en una de les més importants filosofies sobre el sentit de la història contemporània, sobre l'estat, el totalitarisme, la democràcia i el valor de la ciutadania, que ha produït el nostre segle. Tornar a llegir declaracions del Fukuyama és meditar sobre com pot arribar a fer-se instantàniament famós un personatge que repesca la idea del final de la història i fa consistir aquest final feliç en la democràcia liberal, com si aquesta fóra l'última residència imaginable de l'espècie. I el llibre de Roberto Calasso, a més d'estar ple de déus olímpics i pre-olímpics, de tota raça de nimfes, de serps que es converteixen perpètuament en toros i de toros que es converteixen en serps, és un recordatori de fins a quin punt els mites grecs són i seran per sempre la forma dramàtica de totes les nostres substàncies, algunes conscients i la major part subconscients. I és, sobretot, un llibre fascinant per a qui estiga disposat a digerir-lo amb paciència.

Grècia ha mantingut dos secrets, diu Calasso en una reflexió històrica després de moltes pàgines de monstres, sacrificis innombrables i adulteris divins. Aquests dos secrets són el d'Eleusis i el d'Esparta. El d'Eleusis és tot allò, tan universal, pense jo, de la mort i la resurrecció, els cicles de la fecunditat, i altres coses generalment plenes de misteris i de rituals més o menys ocults. El d'Esparta és una cosa molt més singular i més seriosa: és el misteri de l'estat, el misteri de la força organitzada i legal. Jacob Burckhardt, que era suís, historiador de la cultura occidental, i persona d'intenses penetra-

cions formals, ja va escriure, fa més de cent anys: "En la terra, la força pot tenir una elevada missió; potser només sobre ella, sobre un món enfortit per ella, poden sorgir civilitzacions d'un ordre superior. Però la força d'Esparta sembla que va sorgir al món quasi que només per ella mateixa i per a la seua pròpia afirmació...". Aquest és el gran secret: Esparta inventà la societat sobirana, el cos de ciutadans constituïts en estat, *com a fi en si mateix*. No és exactament la força per la força, com pensava Burckhardt i com sembla que també Calasso, sinó que és una cosa més terrible encara: és la força per l'estat, i l'estat per l'estat. Calasso diu, molt justament, que "l'estat lacedemoni... subordina qualsevol forma a la pròpia existència", i que "aquesta és l'antiga i moderníssima filosofia que els espartans volen ocultar per tots els mitjans, apareixent com ignorants i bel·licosos".

Curiosament, si "democràcia" vol dir sobirania del poble, igualtat dels ciutadans, supremacia de la llei, subordinació dels interessos particulars als generals i poder suprem de les magistratures elegides, Esparta era impecablement democràtica. És clar que, al costat dels ciutadans, hi havia els forasters residents, sense cap dret polític, i els ilotes de la terra, sense altre dret que el treball forçat... però, precisament, *no* eren ciutadans. I no és cosa d'escandalitzar-se'n massa, si pensem que el "món civilitzat" a penes fa un segle que va liquidar -formalment- l'esclavitud, i si pensem, sobretot, quins drets po-

lítics atorga l'estat modern als que no en són ciutadans: zero i poc més.

No és això, però, el més important, sinó la idea que la sobirania resideix en un cosa de ciutadans iguals, i que aquesta sobirania és el bé polític i el bé públic suprem. Això és una idea grega, que els espartans van portar fins a les últimes conseqüències. Els romans en van participar, durant un temps, però acabaren en l'imperi i en una idea de sobirania militar i dinàstica. Cosa, la sobirania militar i dinàstica, que dura divuit o dinou segles després de Cèsar i d'August. Només "ara", com qui diu, després de Cromwell, de la revolució americana de 1776, i de la revolució francesa de 1789, torna a funcionar la idea grega. Formalment, i no sempre, en la variant atenesa. Profundament, i sempre, conservant el secret espartà.

De tal manera, que una cosa és l'aspecte liberal de la democràcia, segons el qual l'estat es limitaria a ser el marc i la garantia necessària de la llibertat i, si pot ser, de la felicitat dels ciutadans. I una altra cosa és el permanent i substancial instint de preservació dels estats: de cada estat en particular, mentre pot i tant com pot, però sobretot de la forma i la idea d'estat. Així, hem arribat al punt que la humanitat ja no sap ni pot viure sense l'estat com a única forma suprema de vida col·lectiva. Eixamplant-ne territorialment el concepte i els límits, com a l'Europa occidental, o retallant-se en nous estats, com a l'ex-URSS, tant se val. No és que jo tinga -que sí que tinc, i es nota- una dèria contra l'estat-forma suprema. És que és veritat. Tan veritat, que qualsevol alternativa és més que impossible: és impensable. I això sí que és un final de la història. Un no poder anar més enllà, ni en cap altre lloc. Una irònica i suprema victòria pòstuma dels espartans.

Joan F. Mira